

Українська революція 1917-1921 років: перемоги, поразки, уроки

Період 1917 — 1921 років — особливий у модерній, новітній історії України. В цей час були реалізовані перші в ХХ ст. українські державотворчі проекти: Українська Народна Республіка, Українська держава, Західноукраїнська Народна Республіка. За цим періодом утвердилася назва Української революції.

Назавжди увійдуть в історію українського державотворення ці події: утворення Української Центральної Ради — 4 березня 1917 року; проголошення нею, IV Універсалом, незалежності України — 22 січня 1918 року. 22 серпня 1992 року президент Української Народної Республіки (УНР) у вигнанні Микола Плав'юк склав повноваження і передав Президенту України Леоніду Кравчуку державні атрибути і документи УНР. Таким чином сучасна Україна — історико-політична правонаступник УНР

Знаковою подією Української революції став бій біля станції Крути 29 січня 1918 року. В ньому українські юнаки продемонстрували національну свідомість, звитягу, прагнення захищати завоювання Української революції. Українська молодь стала символом патріотизму і жертвності, віддавши за незалежну Україну своє життя. Михайло Грушевський назвав їх героями, а Павло Тичина присвятив цьому героїчному вчинкові вірш «Пам'яті тридцяти». У 2012 році полеглим патріотам на Аскальдовій могилі в Києві встановлено пам'ятник, на якому напи-

сана цитата з Євангелія: «Найбільша любов — життя покласти за друзів».

У період Української держави гетьмана Павла Скоропадського чимало було зроблено в національно-культурній сфері. Після багатьох років заборон української мови (згадаймо циркуляр міністра внутрішніх справ царської Росії Петра Валуєва і Емський акт російського царя Олександра II) розпочалась організація загально-освітньої школи. На січень 1918 року було засновано близько півтори сотні українських гімназій, у тому числі сільських. Прийняли закон про обов'язкове навчання української мови та літератури, а також історії та географії України в усіх середніх школах. Поряд з існуючими університетами засновувалися нові — українські (у Києві й Кам'янці-Подільському). 27 листопада 1918 року указом П.Скоропадського відкрилася Українська Академія наук у складі 12 академіків. Першим її президентом став мислитель світової величини Володимир Вернадський. Були засновані Національна бібліотека, Національний архів України, Національна галерея мистецтв, Історич-

ний музей, Український національний театр під керівництвом Панаса Саксаганського; поживавив свою роботу театр «Березиль» Леся Курбаса.

Активізувалися українські видавництва. Після багатьох років заборон українська книжка одержала державну підтримку. Причому, окремі видання сягали величезних тиражів. Так, працю нашого земляка, вихідця з Брусилів Івана Огієнка «Українська культура» у 1918 році було опубліковано двічі: першим тиражем у 100 тисяч примірників, а другим, спеціально для української армії, — один мільйон примірників.

Видатним явищем в історії України, українському державотворенні була Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). У 1918 році, вперше через шість століть після XIV ст., на західних теренах України було проголошено українську владу, створено Українську державу. Народ Західної України, зокрема, Галичини, Буковини і Закарпаття, заявив про своє прагнення до свободи, заявив про себе, про своє право порядкувати своїм життям. Збройною силою ЗУНР стала Галицька армія — січові стрільці (усуси). Вони брали участь у січовому молодіжному русі в 10-их роках ХХ ст. Гарно знали військову справу. Усуси воювали за Українську

революцію і на території Наддніпрянської України, допомагаючи Українській Центральній Раді та Директорії УНР.

У часи Української революції український народ уперше засвідчив свою єдність і бажання жити у власній соборній Україні. Це сталося 22 січня 1919 року в Києві, коли було проголошено Акт Злуки УНР і ЗУНР. Соборна Українська держава тоді проіснувала недовго. Територію Директорії УНР зайняли радянські війська під керівництвом Льва Троцького, а західноукраїнські землі окупували польські війська під командуванням Юзефа Пілсудського. Він очолив відроджену у 1918 році Польську державу — Другу Річ Посполиту. Міжнародна спільнота в особі Антанти підтримала не українські держави, а новостворену Польську державу і російських білогвардійців в особі Денікіна. Жодної зовнішньої підтримки не одержав український повстанський рух проти більшовицької влади і в 1921 році. Західні країни почали дивитися на нього як на перешкоду до налагодження відносин, насамперед, економічних, з Москвою.

Українська революція зазнала поразки. Національна ідея не спрацювала. Людям не вистачило національної свідомості. На 1917 рік української інтелігенції було всього 40 тисяч.

Переважає більшість населення — селянство. Воно значною мірою виступало не за державу, а за вольницю, отаманщину: квітуче життя побудувати тільки на своїй території. Українському селянинові імпонувало гасло більшовиків: «Грабуйте награване». Потім настала розплата у вигляді голодоморів, насильницької колективізації, масових репресій.

Недооцінювали значення державної влади і вірили в можливість реалізації своїх ідей на основі цілковитої самоорганізації населення махновці. Їхній лідер, харизматичний анархіст, командир 40-тисячної селянської армії Нестор Махно — не менша в історичному плані постать, ніж інші очільники Української революції. Але селянський рух під його проводом мав локальний характер. Він обороняв порівняно невеликий Гуляйпільський район. Не зрозумівши свого часу значення боротьби Директорії за українську державність і не підтримавши її, махновці, як і Директорія УНР, стали жертвою сильнішого противника — радянської Росії. Не підтримав у належний час Директорію інший повстанський отаман — Д.Терпило (Зелений), який очолив сформовану в Трипільлі на Київщині Дніпровську дивізію. У серпні 1919 року Терпило був розбитий денікінцями.

Не було єдності в українській еліті: між Володимиром Винниченком і Симоном Петлюрою, Михайлом Грушевським і Сергієм Єфремовим. Більшовицькі збройні сили України очолювали українці Віталій Примаков, Юрій Коцюбинський, Микола Щорс, Василь Боженко.

В українських силах була відсутня масова регулярна армія. Ідеологія В.Винниченка заперечувала необхідність збройних сил у будь-якій державі. Він сповідував соціалістичну ідею, мав ідеалістичний погляд на світ — без війн, кордонів і армій. За цю найбільшу з помилок власних вождів Україна заплатила своєю державністю.

І головне: проти української державності виступила радянська Росія. За відносно короткий проміжок часу — кінець 1917-го початок 1919-го років — відбулося дві війни радянської, більшовицької Росії проти Української Народної Республіки. Сили завжди були нерівними, війни закінчувалися поразками українського війська.

Історія вчить, що незалежність не дається як дар Божий. За свободу потрібно боротися.

Микрла КОРДОН,

доцент кафедри історії України Житомирського державного університету імені Івана Франка, кандидат історичних наук.